

10 februari 2021

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Extra tijd/ Vertraging / Aanmeldingen / vo-examens / mbo-hbo

Beschouwingen, voorstellen, kanttekeningen...

Inleiding

In deze dynamische periode kan er van alles gebeuren. Het onderwijs staat op dit moment garant voor veel aandacht en daarom ook voor uiteenlopend plannen en voornemens. Maar het gaat ook om het uiten van zorgen, met de roep om een aanpak die op korte termijn duidelijkheid biedt voor alle betrokkenen binnen de instellingen en ook daarbuiten als 'stakeholders' van ons systeem.

In deze nieuwsbrief zetten een aantal van recente zaken onder elkaar, met een toelichting en toch ook maar een aantal kanttekeningen. Het gaat daarbij nu vooral om 'vertragingen' en zo...

Daarnaast is het zo dat een flink aantal onderwerpen waarmee de politiek bezig was, om allerlei redenen controversieel is verklaard. Dat betekent dat de benodigde vervolgdiscussies pas na de start van de nieuwe Tweede Kamer weer een aanvang kunnen nemen, samen met de nieuwe bewindspersonen (weer twee, misschien wel drie?) aan het roer bij OCW. Daarom willen we een aantal van de geplande nieuwsbrieven wat voor ons uitschuiven, om ons kruit niet meteen te verschieten en de aandacht te verliezen. Voor de rest, zoals de Variawet, blijven we op het vinkentouw zitten als het gaat om de 'nadere toelatingseisen', hoewel de Variawet samen met het wetsvoorstel rond Taal en Toegankelijkheid op de OCW-plank blijft liggen, vanwege de verwevenheid ermee.

Dus veel aandacht voor lopende zaken. Maar zoals altijd is het mogelijk om ons te voeden met vragen, thema's die aandacht verdienen en knelpunten die best ontward moeten kunnen worden in onze groep.

Inhoud

1	Een extra 'uitloopjaar' in aantocht... maar hoe, wat... veel discussies opgestart!	2
1.1	Met de motie nu ook andere eisen op tafel...	
1.2	Motie bezien op de mogelijkheden	
1.2.1	<i>Vertraging en geen collegegeld betalen</i>	
1.2.2	<i>Wat is studievertraging...</i>	
1.2.3	<i>Toch even wat verder inzoomen op wat 'vertraging' inhoudt (ook voor later...)</i>	
1.2.4	<i>Wat krijg je bij een uitloop voor het gratis mogen studeren?</i>	
1.3	Vergoeden van de instellingen	
1.4	Paar losse opmerkingen	
2	Aanmeldingen hoger onderwijs	10
2.1	Verzoek om meer geld van de overheid	
2.2	Bekostigde studenten = minder dan ingeschreven studenten	
2.2.1	<i>Twee uitzonderingen...?</i>	
2.3	Jo-jo-effecten	
2.4	Voorbeeld: havo naar hbo, 2019-2020-2021-2022 - modelmatig	
2.5	En dan nader bekijken van andere ontwikkelingen: meer en dan weer minder...	
2.5.1	<i>Mbo-instroom: dynamisch – net als bij het havo (en misschien nog wel meer)</i>	
2.5.2	<i>Tussenjaren – en hoe die gaan meespelen na het zijn 'opgesloten'...</i>	
2.5.3	<i>Veel meer afstuderen in de bacheloropleidingen</i>	

2.5.4	BSA toch moeten toepassen na twee jaren	
2.5.5	Ad en dan naar de Bachelor	
2.5.6	Ad en dan naar de arbeidsmarkt	
2.5.7	Niet naar het buitenland kunnen gaan en hier komen van 'elders'	
3	Inspelen op examen havo en vwo	16
3.1	Voorstel Ron Bormans (Hogeschool Rotterdam)	
3.2	Onrust rond havo- en vwo-examens	
3.2.1	Ook examens in september... en dan?	
3.2.2	Een paar gedachten, sowieso	
3.2.3	Wat als... meer gezakten... of toch weer 99% geslaagd... iets doen met hbo en wo?	
4	Uitstroom mbo en doorstroom naar het hbo	19

1 Een extra 'uitloopjaar' in aantocht... maar hoe, wat... motie... veel discussies opgestart!

Vorig jaar juli hebben we er al voor gepleit om na te gaan wat eventuele mogelijkheden zijn om een, wat we noemden, ÁPK-jaar in het hoger onderwijs in te bouwen vanwege opduikende problemen bij de studievoortgang - overigens in het gehele stelsel. Daarbij is aangegeven dat iedereen de kans zou moeten krijgen om in zo'n jaar de vertraging in te lopen, extra zaken te doen, duale onderdelen te volgen en meer van dat soort zaken om onderdeel te laten zijn van een extra 'time-out periode' – tenminste, als zoiets aansluit bij de mogelijkheden die een student voor zichzelf als maatwerk-oplossing ziet. Tegelijkertijd zou dan de economie weer op gang kunnen komen, zodat er weer voldoende stages, startersbanen en baanopeningen voor ouderen beschikbaar gaan komen, tijdens en na dat heel bijzondere jaar.

Een paar weken geleden hebben we het voorstel nog maar weer een keer onverkort opgenomen in onze nieuwsbrief. Het is prettig om te merken dat dit soort gedachten ook elders werden geventileerd, waarmee al snel de discussies uit alle (invals)hoeken op gang kwamen. Vorige week donderdag werd in dat kader een motie in de TK aangenomen om studenten die vertraging oplopen een jaar vrij te stellen van het betalen van het wettelijk collegegeld, gelet op hun positie, het welzijn en andere zaken die een rol spelen bij het volgen van een studie.

De minister kwam meteen de dag erna naar buiten met de mededeling dat zij de aanbevelingen zal proberen over te nemen. Uiteraard dient er eerst onderzoek te worden gedaan naar wat dit met zich gaat meebrengen qua kosten en andere mogelijke hobbels in het politieke circuit. In dit nummer werpen we daar onze eigen blik op, als ongevraagd advies...

1.1 Met de motie nu ook andere eisen op tafel...

Na de motie en de toezegging van de minister zijn allerlei organisaties in rap tempo met berichten naar buiten gekomen om alvast een claim neer te leggen bij de overheid, en indirect dus bij de maatschappij, vooral refererend aan wat er allemaal wordt gedaan voor het bedrijfsleven en andere sectoren binnen de economie. Daarmee wordt beoogd de strekking ervan door te trekken naar andere groepen zoals de studenten.

Politieke partijen die zich nadrukkelijk richten op groepen jongeren, hebben al plannen ontvouwd om de motie te verbreden naar een 'jaar helemaal gratis studeren', om tegemoet te komen aan allerlei problemen die hbo- en wo-studenten hebben ondervonden. Het is nog niet echt mogelijk om daarbij concreet de financiële en organisatorische aspecten van zo'n voorstel ervan te verstrekken, geven ze aan, maar ze zien het nadrukkelijk als een duidelijk signaal richting OCW en de rest van de overheid om mede in deze richting acties te ondernemen.

Ook studentenorganisaties, en vooral de LSVb, vinden dat het tijd is om te zorgen voor een verregaande oplossing die uit de motie moet kunnen gaan voortvloeien: *“Door de coronacrisis lopen studenten inkomen mis, studievertraging op en missen ze een belangrijk deel van hun studietijd. Met deze steun doe je wat voor studenten met studievertraging, maar vallen de meeste studenten buiten de boot”*.

Dit betekent dat ze studeren benaderen als zijnde een economische activiteit van studenten – dus daarmee aangevende dat we te maken hebben met 'duale' studenten - o.a. naast het studeren het hebben van een baantje als een bron van inkomsten, te gebruiken voor het betalen van de studie

en sociale activiteiten. Op basis van die positionering zou een vorm van compensatie nodig en gerechtvaardigd zijn, is hun invalshoek.

Op zaterdagavond mocht in het programma Kassa de voorzitter van de LSVb een oproep daartoe doen, maar wel met de aanvulling dat ook de OV-kaart en de eventueel aanvullende beurs zouden moeten blijven bestaan tijdens de verlenging.

Opmerkelijk was dat eraan werd toegevoegd dat er ook geld moet worden vrijgemaakt om bovenop de studie nog een keer naar het buitenland te kunnen gaan voor een bepaalde studie-ervaring. De reden is dat daartoe nu geen gelegenheid is geweest, om de bekende redenen, maar dat die component door studenten als essentieel wordt gezien.

Vervolgens is gisteren ook via andere media aangedrongen op een uitbreiding van de regeling. Het argument dat de studentenorganisaties aandragen is dat ze geen baantje meer hadden en derhalve een stuk sneller hebben kunnen studeren, zeker bij de universiteiten. Het geven van meer geld aan studenten is dan te zien als een compensatie van de gederfde inkomsten en een beloning voor het voorkomen van vertraging.

In diverse commentaren kwam nogmaals naar voren dat hiermee een situatie kan gaan ontstaan waar de student tevens wordt gezien als een 'werknemer', 'ondernemer', 'producent', 'betaalde stagiaire' en dus allerlei rollen krijgt toebedeeld om in meerdere categorieën op allerlei regelingen een beroep te kunnen doen. Vervolgens werd gemeld dat daarmee een onterechte vergelijking wordt uitgelokt met degenen die met kleine banen een gezin draaiende moeten houden, ook in de problemen zijn gekomen en nu vooral buiten de 'reddingsboten' vallen.

We verwachten niet dat voor deze complete verbreding veel handen op elkaar zijn te brengen, maar dat zal wel gaan blijken als valt te zien hoe de betrokken hazen gaan lopen.

1.2 Motie bezien op de mogelijkheden

Het lijkt goed om de motie van 4 februari erbij te pakken en daarbij te bezien wat ermee in gang kan worden gezet. Het gaat ook om een (globale) analyse van wat nu eigenlijk wordt bedoeld met deze oproep, maar ook wat kan zorgen voor verwarring en dus allerlei getouwtrek om extra gelden. Overigens, hier doorheen loopt ook de wijze waarop men denkt te kunnen omgaan met de gestegen aanmeldingen voor het hbo en wo (en waarbij, als het gaat om de groei van het aantal ingeschreven studenten, nadrukkelijk sprake is van twee specifieke componenten ervan nl. instroom en vertraging/uitloop, dus die los van elkaar dienen te worden beschouwd). We gaan in hoofdstuk 3 daar mede op in.

Motie 4 februari 2021 – TK

constaterende dat het studentenwelzijn drastisch afneemt vanwege de coronacrisis en er nauwelijks meer ruimte is voor studenten om zich persoonlijk te ontwikkelen;

overwegende dat veel studenten door de coronacrisis financieel worden getroffen, bijvoorbeeld door het wegvallen van inkomsten en door hogere kosten als gevolg van studievertraging;

overwegende dat verschillende onderwijsinstellingen pleiten voor een collegegeldvrij studiejaar om studenten meer financiële lucht te geven;

verzoekt de regering, alle studenten (mbo, hbo en wo) die studievertraging oplopen een jaar studieuitloop te geven door deze studenten vrij te stellen van college- en lesgeld en vervolgens de gederfde inkomsten van mbo-instellingen, hogescholen en universiteiten volledig te compenseren, en dit op te nemen in de ontwikkeling van het nationaal programma onderwijsachterstanden.

Er lopen toch een paar zaken door elkaar in deze motie, mede door het gebruik van 'overwegingen' die vanuit verschillende hoeken komen, afwijkende onderbouwingen kennen en derhalve diverse belangen lijken te bedienen.

De strekking van het verzoek is op zich wel duidelijk, met eigenlijk twee componenten:

- Iedereen die studievertraging oploopt, wordt voor een jaar vrijgesteld van het college- of lesgeld
- Instellingen die daardoor inkomsten gaan missen, dienen hiervoor te worden gecompenseerd.

Laten we proberen hierop een analyse los te laten, en daarbij maar gewoon vragen te stellen als bepaalde aspecten niet duidelijk zijn. Als OCW binnen afzienbare tijd – nemen we aan - met haar eigen analyse komt, valt te checken hoe het allemaal zou kunnen gaan uitwerken. We kijken in dit kader voor ons eigen gemak alleen maar naar het hbo, en laten het mbo en wo aan anderen over.

1.2.1 Vertraging en geen collegegeld betalen

- Het gaat om degenen die studievertraging oplopen, zichtbaar en constateerbaar, en waarbij nog wel duidelijk moet worden hoe wordt vastgesteld of het leidt tot een uitloop van de studie (een formeel aspect dat ook speelt bij de regeling van 2020 om daarvoor een bedrag van 535 euro uit te keren, dit studiejaar het diploma binnenhalend).
- Je zou het kort door de bocht kunnen lezen als dat in ieder geval iedereen die dit jaar geen Ad- of Bachelordiploma behaalt, dus nog verder moet gaan met de studie, en in de nabije toekomst zich voor de derde (of vierde...) resp. vijfde (of zesde...) keer dient in te schrijven voor die opleiding, daarmee in de positie komt dat er geen collegegeld behoeft te worden betaald.
- Dat kan dus betekenen dat iemand die nu in het eerste jaar van een bacheloropleiding zit hiervoor pas in aanmerking komt als hij zich weer inschrijft in 2024 nl. als daarmee sprake is van een vijfde keer inschrijven.
- Voor iemand die een Ad-opleiding volgt, zou het eerder spelen nl. in 2022. Of daarbij dan nog wordt gekeken naar het scenario dat betrokkene zich vervolgens inschrijft voor een bachelorprogramma, ligt overigens niet voor de hand...
- Maar het kan ook betekenen, en zo lezen bepaalde groepen de motie mede op basis van de regeling die vorig jaar is getroffen rond de studievertraging, zodat alleen degenen die minder dan 60 punten hebben te doen van de opleiding, hiervoor in aanmerking komen. Het gaat daarbij dan niet om 'studievertraging' maar op 'afstudeervertraging'¹. Degenen die op schema liggen en pas in 2022 of later een extra inschrijving moeten gaan plegen, krijgen dan geen vrijstelling van het betalen van het collegegeld
- Of wordt er hiermee simpelweg bedoeld dat iedereen die zich straks weer her-inschrijft bij het hbo, dus voor het studiejaar 2021-2022, wordt vrijgesteld van het betalen van collegegeld?
- En is er dan sprake een voorwaarde dat het bij dezelfde opleiding is? Mag het ook gaan gelden voor de bezitters van een Ad-diploma die een bacheloropleiding willen gaan doen?
- Geldt het ook voor degenen die vanuit het mbo kwamen en voorwaardelijk mochten beginnen?
- En in het verlengde ervan: stel dat die voorwaardelijke doorstroom mbo-hbo weer mogelijk wordt gemaakt, hoe dan te handelen? Die studenten betalen namelijk in formele zin het hbo-collegegeld en geen mbo-lesgeld meer, hoewel ze het mbo-diploma nog niet op zak hebben.
- Overigens betalen de eerstejaars maar 50% van het wettelijke collegegeld, dus het voordeel is dan een stuk minder aan het worden...

1.2.2 Wat is studievertraging...

Eigenlijk zou er eerst een fundamentele discussie moeten gaan plaatsvinden over wat onder studievertraging moet worden verstaan. Het betekent al snel het 'langer over een opleiding doen dan er nominaal voor staat', dus die twee jaren voor de Ad en vier voor de Bachelor in het hbo.

Maar uit alle statistieken blijkt dat de gemiddelde student er al langer over doet, en dat er behoorlijk veel studenten rondlopen in een vijfde, zesde en ook wel zevende jaar². Ze staan dan te boek als 'langstudeerders' en geen 'vertraagde studenten', vooral ook omdat ze of normaal gesproken al door de omstandigheden daartoe worden gedwongen of er een bewuste keuze voor maken.

Het is niet voor niets dat de overheid benadrukt, ook door het vele switchen in het eerste leerjaar, dat een studietijd van vijf jaren niet als een probleem moet worden gezien. De bekostigingssystematiek van het hbo is mede hierop gebaseerd, wetende dat bij het vorige systeem werd uitgegaan

---

¹ Interessant zou dan zijn de discussie over het 'betalen per mandje studiepunten'. Een student die bijvoorbeeld nog maar 20 studiepunten moet behalen, zou dan kunnen volstaan met het betalen van een derde van het wettelijk collegegeld.

² De VH meet de percentages geslaagden niet voor niets ook na 5 en 8 jaren. Daaruit blijkt dat er nog steeds relatief veel studenten zijn die het percentage opkrikken in een laat stadium. Misschien geldt het vooral voor deeltijdse studenten, zou je verwachten, maar dat valt wel mee.

van een gemiddelde studieduur van 4,5 jaren voor iemand die het bachelordiploma wilde verwerven (en hogescholen degenen die er langer over doen, als het ware uit 'eigen zak' moeten voorzien van onderwijs, dus dat ze standaard rekening dienen te houden met die groepen studenten die uit de vier jaren van de overheidsbekostiging lopen).

Het lijkt er niet op dat een dergelijke discussie zin heeft en bijvoorbeeld de vrijstelling alleen maar te laten gelden voor vierdejaars (Ad: meer dan 3 jaren) dan wel zesdejaars (B: meer dan 5 jaren).

Ook een route waarbij de hogeschool zelf mag bepalen op basis van het studiepatroon en -gedrag wie ervoor in aanmerking komt, lijkt niet te moeten gaan afgelegd, dus dat er een pot per instelling komt om de ergste gevallen te hulp te kunnen schieten.

De motie sluit hiermee aan bij het gevoel dat overal heerst nl. dat 'iedereen' in het land en dus ook in het hbo 'de lasten' van de huidige situatie moet zien te dragen. Het gaat daarmee eigenlijk om een veralgemenisering van de regeling waarbij de hbo-gediplomeerden nu 535 euro krijgen. Iedereen kan niet studeren zoals dat in een normale situatie zou plaatsvinden en daarom is er als tegemoetkoming een bedrag dat gelijk staat aan het wettelijk collegegeld.

ledereen gewoon maar volgend jaar gratis laten studeren...

Om dat meteen goed te kunnen vormgeven zou het dus als zodanig een volledige 'boter-bij-de-vis-regeling' moeten gaan worden, dus door iedereen die volgend jaar studeert die vrijstelling geven³.

1.2.3 Toch even wat verder inzoomen op wat 'vertraging' inhoudt (ook voor later...)

We kunnen ons voorstellen dat degenen bij de overheid die dit allemaal moeten kunnen uitwerken en op korte termijn een aanvaardbare constructie moeten laten verschijnen, zich gaan verdiepen in de wijze waarop het systeem is ingericht, hoe opleidingen worden vormgegeven en wat nu eigenlijk het optreden van studievertraging inhoudt. Dat zal misschien voor de student nog wat gemakkelijker zijn dan voor de instellingen – zoals in het bekostigingssysteem al bepaalde vormen van het uitlopen van de studie 'standaard' zijn opgenomen. Daarbij zal dus moeten worden gezien wat nu niet kan worden opgevangen binnen de normale kaders, als gevolg van een exceptionele situatie – los van het feit dat de overheid dus de collegegelden gaat betalen voor de studenten die voor de regeling in aanmerking komen.

Een beschouwing dan maar. Een eerste aandachtspunt is wat nu eigenlijk een student mag verwachten voor het bedrag dat aan collegegeld wordt betaald⁴. Volgens de wet biedt de instelling daarvoor een jaarlijks programma van 60 studiepunten⁵, dus als er nog meer dan 60 punten zijn te gaan voor het diploma, nog niet te maken hebbend met een uitloop, zeg maar.

Daarin zit – en we voorzien zonder meer een hele discussie, en dat mag best – normaal gesproken bij een bekostigde instelling⁶:

- Volgen van de eenheden als ze binnen het programma (voor een cohort) worden aangeboden
- Mogen afleggen van de bijbehorende toets (in een bepaalde vorm)
- Kunnen doen van een herkansing (of twee...) in hetzelfde studiejaar
- Bij het niet behalen van de studiepunten: verderop in de studie opnieuw zo'n eenheid volgen (als het rooster-technisch kan, eventueel binnen een bezemprogramma), de toetsen ervoor afleggen, formeel als extra herkansingen

³ Zonder het te ingewikkeld te maken: het zal niet gaan om degenen die instellingscollegegeld betalen. Of degenen die de status van 'extraneus' hebben, ook gratis mogen studeren, is een lastige vraag omdat ze een opleiding op basis van maatwerk volgen.

⁴ Voor de student-lezers onder ons: De overheid legt er de eerste vier jaar binnen het systeem een fikse bedrag naast. De student betaalt daarmee rond een beperkt deel van de kosten die een instelling moet maken. Anders gezegd: als een student aangeeft dat 'hij geen waar voor zijn geld krijgt'... dan is het goed om naar het totale plaatje te kijken en te bezien welk aandeel volgens het profijtbeginsel wordt geleverd.

⁵ Dat is wettelijk zo geregeld, maar het is een minimum. Iemand mag best meer onderwijs-eenheden volgen, versneld studeren, aanvullende vakken volgen – als het rooster-technisch kan. Het meedoen aan toetsen is vaak gebonden aan regels, vast te stellen door de examencommissie, vooral te voorkomen dat er onduidelijke situaties rond de status van een student gaan ontstaan – en duidelijk moet zijn wat meetelt voor het examen (dat over 120 (minimaal) bij de Ad en 240 (exact) bij de Bachelor gaat).

⁶ Bij een private hogeschool moet simpelweg voor alles worden betaald, naast hetgeen moet worden overgemaakt voor het normale traject. De beschouwing hier voor de bekostigde instellingen is dus niet 1-op-1 te vertalen (kijk naar de recente casussen rond private aanbieders).

- Volgen van nieuwe eenheden als het programma wordt aangepast, los van het eventueel tegen drempels aanlopen in de studie, en die niet zijn 'te slechten'.

Uiteraard hebben we het hier over een student die nog geen BSA heeft gekregen of al in de hoofd-fase mag studeren.

Het gaat er uiteindelijk om als student, normaal gesproken, de vereiste 120 (Ad) dan wel 240 (B) studiepunten te verwerven door het behalen van alle onderwijseenheden (en zich de onderliggende leeruitkomsten eigen te maken).

Ontstaan van vertraging

Hoe ontstaat dan een bepaalde vertraging binnen een studie? Technisch gezien kan het allemaal te maken hebben met bovenstaande elementen van een studie.

- Een onderdeel wordt niet of niet in z'n geheel aangeboden, om allerlei redenen, en er is geen vervangende mogelijkheid (best en echt voorstelbaar in deze pandemie). Daarmee is het de opleiding die aanspreekbaar is op de vertraging die daarmee ontstaat.
- Een onderdeel staat wel in de planning maar is zodanig vormgegeven dat niet alles kan worden gevolgd dan wel dat er te weinig kan worden geleerd zodat het geen zin heeft om aan een toets mee te doen; ook dit past in het huidige scenario.
- Als student besluit je zelf om niet mee te doen, ook om bepaalde redenen: geen tijd, geen mogelijkheid om te reizen, past niet in de planning, naast andere werkzaamheden of in een zelf-opgesteld schema... en dat kan ook in een normale situatie het geval zijn.
- Het is geen optie om aan de toets mee te doen, misschien vanwege een niet-optimale voorbereiding voor deze toets op zich.
- De toets is niet gehaald en het gaat ook mis met een eventuele herkansing.
- Vervolgens wordt zo'n onderwijseenheid doorgeschoven naar het volgende studiejaar, maar dan is het aan de student om die opnieuw te volgen en/of alleen de toetsen te gaan doen, formeel als herkansingen.
- Als dit het scenario is in het laatste leerjaar, dan wordt daarmee 'automatisch' een uitloopjaar gecreëerd. Het is daarbij wel een interessante vraag waarop de inzet van de student zal zijn gericht in die fase, om dit zoveel mogelijk te voorkomen (veel energie stoppen in lastige vakken) en wat de opleiding zoal kan doen rond de studeerbaarheid (extra herkansingen bijvoorbeeld).

Hoe speelt een opleiding hierop in... leerlijnen, alternatieven...

We komen er nog wel op terug, maar de vraag is in hoeverre en op welke wijze een instelling en dus de opleiding hiermee omgaat. Dat is namelijk relevant bij het bezien hoe er wordt gespeeld met planningen en beschikbare budgetten, en zeker nu in de huidige situatie.

Voor de goede orde, het is zonder meer duidelijk dat er door de hogescholen alles aan wordt gedaan om te komen tot het vormgeven van een zo optimaal functionerend onderwijsaanbod. Dat kost zonder meer veel geld, om aanvullende regelingen te treffen. Maar het gaat hier als zodanig om een principe, hoe 'vertraging' mee te nemen in de bedrijfsvoering.

Dan kun je denken aan zaken als:

- Hoe worden de leerlijnen uitgezet, met flexibele vormen...
- Hoe worden docenten ingezet, met contracten om zelf ook met de eenheden te kunnen schuiven...
- Kunnen eenheden alleen maar groepsgewijs worden aangeboden, met een afhankelijke positie in de groep voor een student...
- Worden eenheden waarbij duidelijk is dat ze problemen opleveren in het voorlaatste jaar geprogrammeerd, om meer kansen te hebben op twee keer doen en meerdere toetsen te kunnen afleggen...
- Kunnen bepaalde eenheden ook extra in deeltijd worden gedaan door voltijdse studenten...

In het algemeen mag worden verondersteld dat een programma van 120 (Ad) en 240 (B) studiepunten kan worden opgebouwd uit eenheden met een bepaalde omvang, zodanig dat het optellen van de studiepunten leidt tot dat vereiste aantal. In principe moeten ze in twee resp. vier jaren bij

het hbo worden gepland – gelet op de Nederlandse wetgeving en de internationale afspraken binnen het hoger onderwijs, met 60 punten per jaar⁷.

In het kader van de flexibilisering kan vervolgens worden geregeld dat onverwachte situaties ook zijn op te vangen door alternatieve eenheden aan te bieden. Anders gezegd, binnen een bepaalde leerlijn (mag ook een afstudeerrichting zijn), kunnen sub-leerlijnen worden benoemd die als kenmerk hebben dat eenheden onderling kunnen worden uitgewisseld. Daarmee blijven de algemene leeruitkomsten in stand, met het opleidingsprofiel als leidraad. Op die wijze is er te 'spelen' met een 'portfolio' met eenheden, samen goed voor meer dan 120 resp. 240 punten, om eventueel te kunnen bijsturen, als student en ook als opleiding.

1.2.4 Wat krijg je bij een uitloop voor het gratis mogen studeren?

Het is een aspect van de uitwerking van de motie dat bij een scherpe uitwerking ervan toch wel enige pagina's zal vergen. Dus maar niet. Het gaat over wat een slimme student (en dat zijn ze op een gegeven moment allemaal) zal gaan doen als de overheid het collegegeld voor hem of haar overmaakt – als compensatie – aan de hogeschool (of universiteit).

Daarbij kijken we even niet naar degene die gewoon aan de studie is en op deze wijze geen 2143 euro (mogelijk voor 2021-2022 wat meer⁸) hoeft te betalen als daartoe zou worden besloten, dus als iedereen hiervoor in aanmerking komt.

Profiteer ervan...

Een paar mogelijkheden als je student in de laatste fase zit, misschien wel zou kunnen afstuderen of straks nog een restje eenheden hebt te gaan van de studie, maar even geen kans op een baan zit en liever wat extra scholing wil ondergaan:

- Als je nu zou kunnen afstuderen (en 535 euro incasseren van de eerdere regeling), is het misschien handig om dat even niet te doen, en een paar onderwijseenheden te bewaren voor een gratis inschrijving in 2021-2022...
- In het geval dat er straks zonder enige opzet nog een bundel eenheden overblijft voor volgend studiejaar, zou het interessant kunnen zijn om te bezien hoe het gratis jaar effectief kan worden ingezet...
- In beide gevallen zou in het normale geval de studie mogelijk binnen een aantal maanden kunnen worden afgerond, met het verzoek tot terugbetaling van het collegegeld voor de maanden die op die manier niet worden gebruikt...
- Maar het is veel handiger om een planning voor het gehele studiejaar 2021-2022 te maken, door daarin uiteraard eerst de formele exameneenheden op te nemen...
- En voor de rest gratis een heleboel andere dingen ermee te combineren...
- Dus met een extra minor, een paar verdiepende of verbredende onderdelen van een andere afstudeerrichtingen, vakken van aanverwante opleidingen volgen, mogelijk een aantal maanden in het buitenland studeren of stage lopen⁹, en allerlei andere zaken die de kans op een baan groter maken... en prima op het CV staan...
- Ook zou je in overleg met de opleiding een extra stage of afstudeeropdracht kunnen doen, in een duale vorm, dus in samenspraak met een bedrijf of een andere organisatie waarvan je denkt dat je er best zou willen gaan werken...

---

⁷ Onlangs sprak de rechter zich uit over een zaak bij een hogeschool waarbij studenten bepaalde eenheden domweg, volgens die studenten, niet konden worden gevolgd omdat de opleiding niet in staat was om een stage (werkplek) – in dit geval – te regelen. Het verwijt was dat de instelling de arbeidsmarkt op dit punt verkeerd had ingeschat. De rechter heeft de studenten gelijk gegeven omdat in de wet staat dat studenten volgens de WHW recht hebben op het kunnen volgen van een studeerbaar programma binnen een studiejaar met daarin 60 punten – om te voorkomen dat ze hierdoor een voorstelbare vertraging oplopen. Het is wat dat betreft een interessante casus (maar de hogeschool gaat wel in hoger beroep).

⁸ De overheid kan in dat geval beter dit bedrag niet verhogen omdat ze zichzelf dan opzadelt met een groter bedrag. Voor de goede orde, als het ook gaat gelden voor de eerstejaars, is de 'schade' de helft van het bedrag. Bij de lerarenopleiding zit ook nog in het tweede leerjaar een groep die niet het volledige wettelijke collegegeld hoeft te betalen. Dus die studenten besparen allemaal wat minder...

⁹ Zo kan de LSVb die onlangs pleitte voor extra geld om na de studie alsnog naar het buitenland te kunnen, via deze omweg daarmee alsnog aan de slag, gratis – nou ja, wel met de kosten die anders ook als bijkomend moeten worden gezien - maar het bureau internationalisering kan nu in formele zin ondersteuning verlenen...

- En als je als student opteert voor een managementbaan, dan is het altijd zinvol om een deel van de tijd in te zetten voor bestuurswerk, in een medezeggenschapsraad of andere commissies waarvan het CvB vindt dat ze nodig zijn om het instellingsbeleid vorm te geven.

Het gaat er dus om dat de kans worden geboden om als student een soort kop-studie in te vullen, zeker handig in deze tijd. Vertraging dus inzetten om een jaar lang ook te bezien hoe de economie zich ontwikkelt en wat de beste kansen op werk zijn in 2022.

Maar wel extra kosten...

Aan de andere kant is het simpelweg niet zo dat er gratis wordt gestudeerd. Het kwijtschelden van een jaar aan collegegeld is prima, maar alle andere kosten tikken gewoon door. Daarmee moet dus wel even slim worden gedeald, om die zo laag mogelijk te houden. Maar zie het alles bij elkaar als een slimme investering in de toekomst...

Een ander nadeel is of kan zijn dat je als student een jaar later dan normaal op de arbeidsmarkt komt. Dat scheelt in het life-time inkomen en de pensioenopbouw, maar we hebben het idee dat dit verouderde beelden zijn bij een vormgeven van een werkzaam leven...

1.3 Vergoeden van de instellingen

De motie is mede gebaseerd op de signalen die hogescholen (geen universiteiten overigens) hebben afgegeven in de richting van de politiek. Daarbij werd vanuit het CvB van de Hogeschool Ede aangegeven dat er voor een dergelijke oplossing een bedrag tussen de 4 en 5 miljard moet worden uitgetrokken.

Het is nog niet duidelijk welke rekensom hieraan ten grondslag ligt. Waarschijnlijk is er gekeken naar wat een jaar bekostiging van het hoger onderwijs met zich meebrengt, maar ook dan is nog niet helder welke kosten wel en juist kunnen worden toegeschreven aan de vertraging – zoals in een aantal van de bovenstaande paragrafen breed is toegelicht.

Nu we weten dat er meer dan 700.000 studenten in het hoger onderwijs een plek hebben, bekostigd dan wel uit de bekostiging gelopen, dit studiejaar het diploma behalend en vervolgens straks weer worden 'vervangen' door nieuwe studenten, gaan uitvallen en een switch vormgeven... levert het delen van dat aantal op dat geraamde bedrag zo'n 6000 euro per student op. Ruim 2000 euro daarvan is toe te rekenen aan het collegegeld, en dan blijft er zo'n 4000 euro over dat de overheid per student zou moeten overmaken aan de hogescholen en universiteiten. Eigenlijk zou je door de oogharen heen kijkende kunnen zeggen dat het gaat om het bedrag dat een bekostigde hbo-student jaarlijks inbrengt¹⁰.

Kanttekeningen...

Net als bij het analyseren van wat onder 'vertraging' kan worden verstaan, kunnen al brainstormend kanttekeningen worden vrijgegeven bij dit effect van de motie om ook een eventuele uitwisseling van creatieve gedachten te voeden.

- Hierbij zou door de overheid kunnen worden bezien wat de verhouding is tussen de bekostigde en de andere studenten die al aan hun vijfde of latere studiejaar bezig zijn.
- Het is zo dat 'laterejaars' in het algemeen geen programma meer volgen met een omvang van 60 studiepunten. Tevens moeten ze eenheden volgen die ze in vrijwel alle gevallen al een keer gedaan hebben en zo kunnen ze aanschuiven bij bestaande groepen of op een andere wijze meedraaien in de groepen studenten die regulier een onderwijseenheid volgen.
- In het geval van eenheden zoals stage en afstuderen, vaak nu in de knel gekomen, is er sprake van persoonlijke begeleiding. De kosten daarvoor zijn anders dan voor de meer collectieve eenheden.
- Hogescholen hebben een vergoeding per student zolang deze persoon nog geen vier jaren staat ingeschreven. Ze hebben veel ervaring met het plannen met groepen die op schema liggen en het verzorgen van onderwijs die vertraging oplopen. Daarvoor zijn allerlei procedures

¹⁰ Tijdens de discussies in de TK en bij de reacties van de overheid is onder meer vanuit het kabinet gezegd dat geld geen rol speelt – in die zin dat de discussie over kosten die zo kunnen worden vergoed, niet maatgevend moet zijn. Het argument is dat ook het bedrijfsleven over de volle breedte ondersteuning verdient en krijgt. Echter, hoe dit gaat uitwerken is een cruciale vraag omdat studeren een andere insteek kent dan ondernemen.

aanwezig, mede vastgelegd in de onderwijs- en examenregeling, gelet op de rechten die de 'uitlopers' in het algemeen hebben.

- Dat betekent dat als er nu een eenmalig extra bedrag wordt overgemaakt, er een intern fonds nodig is om ook degenen die nu in het eerste of tweede jaar zitten en straks mogelijk de vertraging zien omgezet in (minimaal) een extra jaar, te kunnen bedienen.
- Daarbij gaat het dus om de constatering dat naar verwachting in de komende jaren meer studenten vertraging gaan oplopen, vijfdejaars gaan worden en daarmee gaan zorgen voor meer ingeschreven studenten met een hoger percentage onbekostigden. Dat dient uit het interne 'vertragingfonds' te worden bekostigd, dus even een paar jaren meer reserves op de balans.
- Vanuit het standpunt van de studenten zal deze aanpak worden gezien als een onvoorwaardelijke eis. Misschien dat een deel van het geld ook kan worden ingezet voor het ondersteunen van ouderejaars, als ze onverwacht tegen allerlei problemen aanlopen.
- Overigens... nemen we aan dat het niet zo is dat de studenten die instellingscollegegeld betalen – vooral dus internationale studenten van buiten de EER – in dit alles zullen worden meegenomen. Ze krijgen geen vrijstelling van het betalen van het collegegeld, gelet op de status. Tevens zal een aanvullende vergoeding voor de instelling ook niet mogelijk zijn, om dezelfde reden. Bovendien gaan we er vanuit dat Nederlandse studenten die in het buitenland studeren, niet eenzelfde behandeling krijgen en dat geen geld naar een niet-Nederlandse instelling zal worden overgemaakt.

En nog andere aandachtspunten en opmerkingen

Het betekent dat naast het moeten inspelen op de situaties die zijn en nog gaan ontstaan als gevolg van de pandemie, er door de instellingen hard wordt nagedacht over het opvangen van de studenten die met vertraging te maken krijgen. Hier nog wat zaken op een rijtje.

- Hoe moeten de opleidingen omgaan met degenen die geen BSA hebben gekregen, nu ook weer in problemen dreigen te komen, en al dan niet veel studiepunten van het tweede leerjaar hebben gescoord¹¹.
- Wat betekent het voor allerlei bezemregelingen als in de komende jaren allerlei groepen studenten 'door elkaar gaan lopen'. Dat moet gepland worden en ook worden geregistreerd in de systemen voor het vastleggen van de behaalde resultaten.
- Er zullen 'opeenhopingen' gaan ontstaan in de komende periode, voor vakken die het meest van de pandemie te leiden hebben gehad, samen met de stages en andere praktische eenheden. Daarvoor moet een aanvullende inspanning worden geleverd.
- Voor bepaalde eenheden en fases van een opleiding zullen meer docenten en begeleiders nodig zijn. De vraag is of die beschikbaar zijn.
- Kan het online-onderwijs blijvend een oplossing hiervoor zijn, is wat velen zich afvragen. Het kan zijn dat de kwaliteit wordt betwijfeld (denk aan recente uitlatingen in de media) en mogelijk dat uit de monitoring door de inspectie en de NVAO gaat blijken dat aanpassingen nodig zijn. In dat geval betekent het dat de opzet opnieuw onder het vergrootglas moet worden gelegd.
- Het ministerie zal, naar verwachting, ook een discussie gaan starten over de structurele inbedding van het afstandsonderwijs, online-lessen en vooral ook het toetsen van eenheden, gelet op het gebruik ervan (mede omdat voor de pandemie in het bekostigde onderwijs de boot op dit punt sterk werd afgehouden, en nu met een keiharde versnelling alles noodgedwongen is doorgevoerd).

Of toch maar gewoon een algemene regeling treffen... (eventueel verschillend voor hbo en wo)

Het is zonder meer voorstelbaar dat het kabinet samen met de TK tot de conclusie komt dat het uiteenrafelen van alle mogelijke scenario's te ingewikkeld en vooral tijdrovend is. Er kan dan een compromis worden getroffen door aan de instellingen eenmalig een extra bedrag per ingeschreven

---

¹¹ Op de website van Scienceguide staat een interessant verhaal over de Hogeschool Leiden alwaar voor een aantal opleidingen geen BSA in de klassieke zin bestaat. De studenten moeten eerst alle 60 punten van een leerjaar halen alvorens ze kunnen doorgaan met het volgende pakket eenheden. Wel werkt men binnen een jaar met een range aan compensatiemogelijkheden, gecombineerd met een opzet van het studiejaar met vier periodes. Periode 1 is eventueel bedoeld voor het alsnog die 60 punten van het vorige jaar behalen, en studenten kunnen desgewenst elke periode starten met een volgend leerjaar (dus onafhankelijk ingevulde periodes). Het is dus een flexibele wijze van het gebruik van een cohort-systeem...

student over te maken. Dat kan een soort gemiddelde zijn van wat een bekostigde student oplevert en de 'nul' euro voor degenen die uit de studietijd zijn gelopen. Daarbij kan worden gedacht aan 2000 euro p.s.

Of hierbij nog een onderscheid tussen de hogescholen met veel praktisch ingestoken eenheden (en dus meer kans op vertraging) en de universiteiten dient te worden gemaakt, is aan de politiek. Maar vanuit het wo is aangegeven dat de problemen een stuk minder waren en zijn dan bij het hbo. Dat blijkt uit ook het handhaven van het bindend studieadvies, eventueel op een aantal punten aangepast. Het zou derhalve logisch zijn om het hbo meer schadeloos te stellen dan het wo.

1.4 Paar losse opmerkingen

We hebben al vaker aangegeven dat het verstandig is om een aantal ontwikkelingen goed te volgen, de effecten te monitoren en te zien of er aanvullende maatregelen nodig zijn. Daarbij kunnen we de volgende zaken meegeven:

- Vorm landelijke werkgroepen rond een aantal thema's die nu spelen. Dat kan de VH gaan regelen maar het ligt meer voor de hand dat hogescholen elkaar zelf weten te vinden.
- Mogelijk kan de overheid een (bescheiden) budget vrijmaken om dit netwerk een paar jaren te financieren, mede gelet op de effecten van de vertraging die lang zullen na-ijlen.
- Onderzoek wat er gebeurt met de doorstroom van de Ad naar de Bachelor, gelet op de bekostiging, de vertraging en de wijze waarop de arbeidsmarkt reageert op het kunnen aannemen van zowel Ad'ers als Bachelors.
- De overheid kan onderzoeken of er (tijdelijke) aanpassingen nodig zijn voor studenten zoals het verlengen van de diplomatermijn (nu 10 jaren), het starten met terugbetaling van de schulden, de mogelijkheden voor internationalisering op Ad-niveau (gelet op de doorstroom vanuit het mbo) en andere aspecten die invloed hebben op de loopbaan van afgestudeerden. Mede in verband daarmee zal een versterkte vorm van 'alumni tracking' handig kunnen zijn.
- We zouden kunnen nagaan hoe bijvoorbeeld in Vlaanderen met vertraging wordt omgegaan. De bekostigingssystematiek en de betaling van het collegegeld verschillen van wat we ermee in Nederland doen, maar waarom niet even 'kijken bij de burens' (en andere landen)...
- Tenslotte: Iemand meldde op een website dat vroeger veel jongens anderhalf jaar later op de arbeidsmarkt kwamen omdat ze hun dienstplicht dienden te vervullen... Dus wat is dan het verschil met een jaar langer studeren, vraagt deze oudgediende zich af...

2 Aanmeldingen hoger onderwijs

Het was uiteraard te verwachten. Door alle ontwikkelingen, vooral ook als gevolg van de pandemie, heeft de telling van het aantal ingeschreven studenten aangetoond dat het gaat om een behoorlijke stijging. Met (afgerond) 327.000 wo'ers en 490.000 hbo'ers zitten er zo'n 817.000 personen in het bekostigde hoger onderwijs, dus bij publieke universiteiten en hogescholen. Dat zijn overigens ook deeltijders en volwassenen die bijvoorbeeld een duaal traject volgen, maar daarvan kennen de private instellingen er ook een heleboel van – al zijn er geen cijfers van openbaar gemaakt.

De redenen waren natuurlijk al lang bekend, met alle verwachtingen die daaraan werden gekoppeld. Het gaat om meer havo- en vwo-geslaagden, mbo'ers die alvast aan het hbo mochten beginnen, Ad'ers die alvast konden starten met een bachelorprogramma, studenten die niet uitvielen omdat het BSA niet werd toegepast, afstudeerders die vertraging opliepen in de Ad, Bachelor en Master, jongeren die het tussenjaar niet konden gebruiken, internationale studenten die toch de kans kregen om de studie te kunnen blijven volgen in een online-context, en zo zullen er nog wel wat meer groepen zijn die anders nu niet (meer) in de boekhouding zouden zijn terug te vinden.

Je kunt dan ook onder meer denken aan werkenden die via een opleiding meer kans op een andere baan hopen te krijgen, degenen die zich nu snel laten omscholen via verkorte trajecten vanwege de snel veranderende vraag in allerlei sectoren, en hbo'ers die toch nu wel een wo-master kunnen en mogen gaan volgen.

2.1 Verzoek om meer geld van de overheid

De budgettering van het hbo en wo is gebaseerd op een systeem waarbij elk jaar gekeken wordt naar het aantal te bekostigen studenten van zo'n twee jaren daarvoor. Dat moet ook wel omdat er tel-data zijn en pas in een wat vergevorderd stadium de exacte aantallen zijn vast te stellen – en budgetten van de overheid nu eenmaal allerlei besluitvormingstrajecten dienen te doorlopen.

Het betekent echter dat als de aantallen snel stijgen de instellingen de aanwas eerst uit het lopende budget moeten gaan voorzien van onderwijs (en onderzoek), maar als de aantallen omlaag gaan er een prettig dempend effect vanuit gaat.

De overheid gaat zich nu over het verzoek buigen en dan wensen we de onderzoekende ambtenaren en hun experts veel succes. Dat geldt niet alleen voor het vinden van het geld, want dat kan door het overheidstekort te verhogen, maar vooral voor het vaststellen van de omvang van het extra budget.

Het zal vooral gaan om te bezien wat de structurele effecten van deze verhoging van de instroom en het aantal ingeschreven studenten zullen zijn. Deze kunnen dan zo snel mogelijk worden doorgevoerd, lijkt ons. Daarnaast zijn er eenmalige dan wel kortlopende effecten die onderkend moeten worden en mogelijk kunnen worden aangepakt.

2.2 Bekostigde studenten = minder dan ingeschreven studenten

Voor in te gaan op allerlei effecten die nu en straks optreden, moet toch ook een kanttekening worden geplaatst bij het aantal ingeschreven studenten. Het gaat er namelijk om dat moet worden bepaald hoeveel daarvan vallen onder de bekostiging, want ja, dat scheelt nog wel heel wat slokken op de hoger onderwijsborrel.

De overheid kent een systeem waarbij elke Ad- en Bachelorstudent gewoon mag studeren (een Ad en daarna een Bachelor – en overigens ook een Master in voorkomend geval, van elk één), maar dat er een pot geld aan elk individu is gehangen voor het kunnen aanbieden van hbo-onderwijs voor 240 studiepunten, dus vier jaren van 60 stuks¹².

Na die vier jaren komen de studenten in de situatie waarbij ze nog gewoon het collegegeld mogen betalen, maar wel gaan merken dat ze rekening moeten gaan houden – als ze te lang blijven studeren – met de termijnen voor de studielening en andere zaken. Echter, de hogeschool ontvangt na die periode van vier jaren geen bekostiging van de overheid meer en dient het dus te doen met het collegegeld van de langer studerend persoon.

Het is ons niet bekend hoeveel van de meer dan 700.000 studenten meer dan vier jaren staan ingeschreven in het hbo en wo. Er zijn hogescholen waarbij het al ging om zo'n 30 tot 40% en dat percentage zal nu wel gestegen zijn. Die studenten zijn wel in 2020 meegenomen in de regeling voor het krijgen van een bedrag als ze dit studiejaar het diploma behalen, maar hoe ze gaan meetellen in die nieuwe regeling, is de vraag, dus als ze al in een verlenging zaten en zich nu nog weer voor een extra jaar (of een deel ervan) moeten inschrijven. Ze kwamen al niet meer in aanmerking voor de bekostiging, gelet op hun specifieke situatie, dus of daarvan nu wel zal worden afgeweken is een zaak die OCW onder het vergrootglas zal moeten leggen.

Er zijn overigens meer groepen studenten waarvan van te voren bekend dat ze uit de termijn van vier jaren gaan lopen en waarbij de instellingen dit gewoon dienen te aanvaarden, gelet op het stelsel waarmee ze hebben te dealen. Het gaat om de bezitters van een:

- ... hbo-propedeuse-diploma die aan een wo-bacheloropleiding beginnen
- ... Ad-getuigschrift die aan een wo-bacheloropleiding beginnen
- ... Ad-getuigschrift die daarover meer dan twee jaren hebben gedaan en aan een hbo-bachelor-programma beginnen.

Het hoeft niet om grote groepen te gaan maar het gaat om het principe.

Kortom, de overheid zal zeker een analyse uitvoeren van de effecten van mogelijke maatregelen, zoals het bezien hoe het staat met de aantallen die straks moeten worden bekostigd voor een geheel jaar van 60 punten, en daarnaast met degenen die uit de vier jaren lopen en bijvoorbeeld geen programma van 60 punten behoeven af te ronden.

---

¹² We zeggen nog maar een keer: de Ad-student draait hierin gewoon mee, dus als zo iemand vier jaren over de Ad-opleiding zou doen, krijgt de betrokken instellingen simpel vier keer het budget voor een jaar uitbetaald. Anders gezegd, een Ad'er die in vier jaren een Ad behaalt en een Bachelor die ook vier jaren studeert, leveren de hogeschool allebei evenveel geld op. Hoewel, de geslaagde Ad'er brengt geen bonus met zich mee, een geslaagde Bachelor wel... dus ja, ook een punt om mee te nemen in de komende discussies als het gaat om vertraging.

2.2.1 Twee uitzonderingen...?

Nog even: onder de studenten zitten ook degenen die *instellingscollegegeld* betalen, vanuit de EER en degenen die een tweede studie volgen (niet binnen de zorg of het onderwijs). Daar heeft de overheid niets mee te maken als ze daarvoor een regeling zoals nu voorgesteld, willen treffen.

Ook weten we dus niet of de studenten die van *buiten Nederland* hier studeren, zullen worden meegenomen in een eventuele vrijstelling van het collegegeld en bij andere aspecten van een regeling. Het lijkt er niet op dat Nederlanders die elders in Europa een studie volgen, aldaar ook zullen worden vrijgesteld van het betalen van het collegegeld. Maar goed, dat zullen we wel gaan merken.

2.3 Jo-jo-effecten

Het gaat nu juist ook om het kunnen inschatten wat moet worden gezien als behorend tot de zgn. 'jojo-effecten', dus wat zorgt voor een snelle stijging van de aantallen nieuwe studenten en ingeschrevenen maar straks ook weer voor een snelle daling. Daarbij zou je kunnen stellen dat als zo'n stijging ad-hoc wordt gefinancierd om allerlei redenen, het zich voordoen van de daling moet leiden tot een directe korting van het budget, om bijvoorbeeld de reguliere systematiek voor de bekostiging niet te doorkruisen.

Hier geven we een voorbeeld van zo'n stijging en daling, aan de hand van de doorstroom vanuit het havo naar het hbo. Uiteraard moeten er dan allerlei veronderstellingen worden gepleegd en in deze tijd is zoiets een hachelijke zaak maar het gaat erom dat we met z'n allen een beeld kunnen gaan vormen van wat er nu gebeurt en wat de consequenties kunnen zijn.

Voor de goede orde tekenen we hier meteen bij aan dat in de voorspellingen van de overheid met betrekking tot de ontwikkelingen rond de aantallen studenten er sprake is van een substantiële daling in de komende tien jaren. Daarmee dient ook rekening te worden gehouden, nu er sprake is een sterke stijging, tegen de trend in.

2.4 Voorbeeld: havo naar hbo, 2019-2020-2021-2022 - modelmatig

In onderstaand kader hebben we aan de hand van een model rond een van de instromende groepen, de havisten in dit geval bezien hoe de stijging van nu gaat doorwerken naar de aanmeldingen in 2021 en mogelijk ook 2022.

Dat betekent mogelijk een forse daling als verder alles zich weer gaat normaliseren. Kijk en lees eerst, dan gaan we na het kader verder hiermee, aan te vullen met een aantal korte en niet nog echt diepgravende beschrijvingen van vergelijkbare effecten die de overheid ongetwijfeld ook zelf kan bedenken, analyseren en van conclusies zal gaan voorzien.

Gewoon wat doorrekenen - ontwikkeling instroom hbo vanuit het havo (direct en indirect)

Het is zonder meer goed om naar cijfers en percentages alsmede de trends te kijken als het gaat om het aantal studenten dat staat ingeschreven. Je zou best op dit moment voor het hbo alles moeten en kunnen doorberekenen, maar daar hebben we simpelweg geen tijd en ook niet alle gegevens voor.

Om toch een beeld te krijgen van er nu gebeurt qua dynamiek, pikken we er alleen de doorstroom vanuit het havo naar het hbo uit, direct en indirect (na 1 jaar onderbreking). En de rest mag OCW doen en de aanverwante organisaties...

Het gaat dus om een model, met een aantal aannames, dus misschien hebben we in 2022 weer van alles om te moeten bijstellen.

2019

- Het aantal dat in 2019 eindexamen havo deed, stellen we op 100
- Daarvan slaagden er 90
- Laten we aannemen dat daarvan 5 een tussenjaar namen (of iets anders gingen doen) en er 5 naar een mbo-4 opleiding gingen
- Daarmee stroomden er 80 door naar het hbo
- En we nemen aan dat in 2018 ook 5 een tussenjaar namen en daarvan 3 in 2019 alsnog naar het hbo gingen
- Dus bij elkaar gaat het om 83 instromers in het hbo.

2020

- Stel dat in 2020 ook weer 100 eindexamen havo deden, bijvoorbeeld 8 van de in 2019 gezakte leerlingen en 92 nieuwe kandidaten
- Door de aangepaste examenregeling slaagden er 99 van die 100
- Daarvan gingen er 2 toch nog een tussenjaar nemen, en 3 kozen er voor het mbo
- Zo bleven er 94 over en die wilden naar het hbo
- Laten we aannemen dat van de 5 die in 2019 een tussenjaar namen, er 4 naar het hbo zijn gegaan, door alle perikelen en omdat er geen alternatief bleek te zijn
- Daarmee komen we op 98 instromers bij het hbo.
- Dat betekent 15 meer instromers, vergeleken met de 83 van het jaar daarvoor is dat een verhoging van de instroom met ongeveer 18%
- Dit percentage is derhalve opgebouwd uit meer geslaagden, minder die een tussenjaar nemen, meer terugkerenden die een tussenjaar hadden gedaan, en minder kiezers voor het mbo.

2021 – een inschatting voor de instroom per 1 september a.s.

- Kijkend naar 2021, dus dit jaar, dan kunnen we straks duidelijk andere cijfers verwachten
- Stel dat er in havo-5 weer 92 zijn ingestroomd vanuit havo-4, samen een 1 gezakte levert dit dus 93 kandidaten op voor het havo-examen
- Het is moeilijk in te schatten maar stel dat door alle perikelen, misschien toch veel schoolexamens laten meetellen e.d. van die 93 er 7% zakt, dus dat er 86 slagen voor het havo-examen
- Daarvan zouden er toch 3 weer een tussenjaar kunnen gaan nemen en ook 3 naar het mbo gaan, en dan blijven er 80 over. Maar we kunnen er mogelijk 1 bij optellen van de 2 die in 2020 een tussenjaar hebben genomen (en we laten ook hierbij degenen die via het mbo naar het hbo gaan buiten beschouwing, want die tellen aldaar mee als eventuele doorstromers)
- Daarmee hebben we 81 doorstromers naar het hbo.
- Bij elkaar op een rijtje aan doorstromers:
2019: 83
2020: 99 (+16)
2021: 81 (-18)
- Het is gewoon zo dat het havo-reservoir in 2020 als het ware is leeggevestigd. Dat alles zal zich wel wat gaan herstellen, dus in 2022 terug naar, zeg maar, die 83 uit 2019.
- Het is zo dat de extra 16 uit 2020 dit jaar mogen blijven studeren in de wetenschap dat ze geen BSA zullen gaan krijgen. Dat betekent wellicht dat er zo'n 13 ingeschreven overblijven, want door alle omstandigheden zullen er toch studenten stoppen – vrijwillig of toch gedwongen door de studieresultaten.
- Dus 18 minder instroom, maar 13 extra ingeschreven in het tweede inschrijvingsjaar, is 5 minder in totaal.

2022... wat dan...?

- In 2022 zullen dan weer die 18 minder ingestroomde havisten al doorrekenend gaan zorgen voor een behoorlijke daling in het aantal van de totaal-ingeschrevenen, mogelijk al vrij snel leidend tot een stabilisatie. Maar het mag bovendien toch zonder meer worden verwacht dat de uitval in 2022 substantieel groter zal zijn, van de havisten die in 2020 zijn begonnen en in 2021 blijven studeren, gelet op het feit dat het BSA echt wel na twee jaren moet worden uitgebracht.

2.5 En dan nader bekijken van andere ontwikkelingen: meer en dan weer minder...

Zoals gezegd kan dit soort modellen tevens worden losgelaten op alle andere groepen die instromen in het hoger onderwijs. Tevens zijn er aanverwante ontwikkelingen die meespelen en dus een nadere beschouwing waardig zijn, als het gaat om het analyseren van hetgeen nu heeft geleid tot meer aanmeldingen en vooral meer ingeschreven studenten.

Hier gewoon een paar gevallen onder elkaar gezet, zonder daarmee een rangorde qua belangheid aan te geven.

2.5.1 Mbo-instroom: dynamisch – net als bij het havo (en misschien nog wel meer)

Ook de doorstroom van het mbo naar het hbo kent een hoogtepunt als het gaat om de stijging van de aantallen. Dat heeft dus vooral ook te maken met de mogelijkheid die is geboden om zonder

diploma alvast te mogen beginnen aan een vervolgstudie. Uiteraard waren er ook minder banen beschikbaar in allerlei sectoren, maar ook waar ze wel waren hebben mogelijk veel mbo'ers voor een vorm van zekerheid gekozen door een hbo-diploma te gaan behalen – en dan is een Ad-opleiding een prima optie.

Echter, de mbo-instroom is juist een van de dynamische bewegingen binnen het onderwijssysteem. Als de arbeidsmarkt weer aantrekt, zullen mbo'ers kiezen voor de **zekerheid van een baan** – ook als de wens is om zelf een bedrijfje te beginnen, als ondernemer (zzp'er).

Wat evenwel een belangrijk element is bij de doorstroom mbo-hbo is dat een groot deel van degenen die het mbo-4-diploma op zak heeft, **een tussenjaar neemt**. Dat kan zijn om eerst ergens te gaan werken om te zien waar de mogelijkheden liggen en wat een interessante sector van de arbeidsmarkt is. Maar ook een jaar naar het buitenland kan een optie zijn of het bekijken of het leven van zzp'er een goede optie is. Een aantal jaren geleden leek het wel te gaan om een kwart van de instroom met een mbo-diploma, en dat is een flinke slok op de instromende borrel.

Ze zijn dan ook vaak een stuk ouder en tevens geneigd om als de studie tegenvalt om allerlei redenen, met de **hbo-studie te stoppen**, met de gedachte dat het later ook nog kan, naast het werk (en dan is te zien dat veel Ad-opleidingen steunen op werkenden en oudere lerenden).

Er is tevens te zien dat het aantal mbo'ers dat op niveau 4 studeert, **langzaam naar beneden** gaat. Er zullen derhalve sowieso minder mbo'ers gaan doorstromen naar het hbo.

Ook is het een belangrijke vraag of mbo'ers die dit jaar er niet in slagen het diploma te behalen, **opnieuw voorwaardelijk** mogen doorstromen naar het hbo. Dat zal binnenkort wel bekend worden, nemen we aan, om alle procedures in werking te kunnen stellen.

Maar... net als bij het havo is normaal gesproken **het aantal studenten dat in het laatste jaar van mbo-4 zit**, in het lopende studiejaar een stuk lager dan in 2019-2020. Hoeveel studenten er voorwaardelijk zijn doorgestroomd is niet exact bekend, maar het zouden er rond de 1500 zijn. Daarvan zou een groot aantal zonder de pandemie op de normale wijze aan het hbo zijn begonnen, met het mbo-diploma, maar we vermoeden dat er toch ook wel een paar honderd anders pas dit jaar naar het hbo hadden gekund.

Overigens zit er een dynamiek in als het gaat om het aantal mbo'ers dat in het hbo studeert, gelet op **de volgende bewegingen**:

- Teruggekeerd naar mbo-4 omdat ze voor 1 januari 2021 het diploma niet behaalden
- Uitgevallen uit het eerste hbo-jaar omdat het gewoon niet lukte
- Geen mbo-4-diploma behaald, maar toch mogen blijven doorgaan en het diploma alsnog verwerven
- Geen mbo-4-diploma behaald, doorgegaan en moeten vertrekken aan het eind van dit studiejaar omdat ze nog steeds geen diploma hebben
- Intussen wel mbo-4 afgerond maar veel te weinig punten van het eerste hbo-leerjaar hebben behaald – en mogelijk opnieuw met een (andere) opleiding starten – eventueel switchend tussen Ad en Bachelor.

Kortom, zoals uit bovenstaande voorbeelden van de dynamiek rond mbo-hbo valt af te lezen, is het heel lastig aan te geven hoeveel mbo'ers minder zullen gaan studeren in het hbo. Dat het een lager aantal zal zijn, dat is wel zeker...

2.5.2 Tussenjaren – en hoe die gaan meespelen na het zijn 'opgesloten'...

Zoals bij de analyse van de havo- en mbo-instroom is aangegeven, moeten we kijken naar wat er gaat gebeuren met degenen die normaal gesproken een tussenjaar nemen. Als de situatie wat beter gaat worden, zou het best zo kunnen zijn dat veel jongeren opteren voor het **'weer erop uit gaan'**, na een hele tijd 'opgesloten' te zijn. Hoeveel, met welk doel en op welke wijze, dat is niet te voorspellen, maar als ze denken dat een extra jaar deze handelwijze legitimeert, waarom dan niet (en zeker als de arbeidsmarkt zich wat langzaam gaat herstellen).

In het verlengde daarvan kunnen er ook veel jongeren zijn die ergens gedurende 2021-2022 een diploma behalen en niet willen en kunnen wachten tot ze per 1 september 2022 mogen gaan doorstuderen. In de tussentijd zullen ze van alles gaan doen en het kan betekenen dat ze kiezen voor

de zekerheid van een baan, met een duidelijke zekerheid (lerende van wat nu speelt). Je ziet dat veel private aanbieders, steeds meer onder een bepaalde vlag verenigd, hierop gaan inspelen door het zorgen voor studievormen waarbij de **werkgever een contract inclusief een studie aanbiedt**. Die aanpak kan zeker mbo'ers gaan aanspreken¹³.

Het kan dus zo bij elkaar gaan inhouden dat ook voor deze groep gaat blijken dat er een sterke daling optreedt. Dat betekent dat de hogescholen scherp in de gaten dienen te houden of deze personen later toch zijn te verleiden tot een terugkeer naar het bekostigde stelsel. Maar het zou tegen die tijd ook best zo kunnen zijn dat **de arbeidsmarkt meer gaat leunen op private trajecten**, mede omdat ze meer dan nu stevig te verankeren zijn in **de dynamische scholingsmodellen** die de komende jaren zullen gaan overheersen.

2.5.3 Veel meer afstuderen in de bacheloropleidingen

Het is lastig in te schatten maar het mag worden verwacht dat dit kalenderjaar, dus ook in het eerste semester van het komende studiejaar een **opeenhoping van geslaagden** bij de bacheloropleidingen valt te constateren. Het gaat om degenen die vorig jaar werden overvallen door de gevolgen van de pandemie, de studenten die dit jaar veel meer aandacht kregen en fysiek onderwijs mochten volgen, en iedereen die graag nog wel even de **extra 535 euro** in ontvangst wil nemen, als tegemoetkoming in de extra kosten die zijn gemaakt.

Dus hoeveel minder ingeschrevenen dit gaat inhouden, is niet te zeggen, maar normaal gesproken zal dit verschijnsel gaan optreden. Maar of er vervolgens hordes studenten zijn die denken dat ze beter die status kunnen handhaven, mede omdat ze straks voor 2021-2022 geen collegegeld hoeven te betalen – met alle effecten van dien (zoals onder meer in hoofdstuk 1 beschreven) – en de bijkomende kosten voor lief nemen.

2.5.4 BSA toch moeten toepassen na twee jaren

Een groot aantal studenten, relatief gezien, heeft de kans gekregen om te kunnen blijven studeren vanwege het opschorten van het BSA (hbo) resp. het soepeler mogen toepassen van de norm hiervoor (wo). Echter, het betekent wel dat dit jaar rond de zomervakantie toch voor een deel van deze studenten alsnog een BSA moet worden afgegeven.

Het kan zijn dat er sprake is van het mogen hanteren van een hardheidsclausule, misschien gekoppeld aan het aantal studiepunten dat al van de hoofdfase is behaald. Maar dan nog kan worden verwacht dat er sprake zal zijn van een stroom studenten die vervolgens aan een nieuwe, andere opleiding wil gaan starten. Zij hebben dan al een studiehistorie van twee jaren en heeft zeker op de wat langere termijn consequenties voor de studenten zelf en de instellingen die al weten dat bij een instroom in een bacheloropleiding de overheidsbekostiging niet voldoende zal zijn.

2.5.5 Ad en dan naar de Bachelor

Het zal nog niet om grote aantallen gaan maar hetgeen hiervoor al is gesteld betreffende de voorwaardelijke toelating van mbo'ers in het hbo, is ook van toepassing te verklaren voor degenen die **alvast als Ad'er mochten beginnen** met een zgn. resterend programma om de bachelorgraad te kunnen gaan verwerven.

Er zullen mogelijk studenten zijn die deze kans hebben aangegrepen om naast het afmaken van het Ad-programma, met een beperkt aantal onderwijseenheden, een aantal zaken van de bacheloropleiding te volgen. Echter, als ze nu de Ad hebben behaald of dit uiterlijk aan het eind van dit studiejaar doen, is het voorstelbaar dat **ze besluiten een baan te zoeken**. Dat zal mede afhangen van het aantal studiepunten dat ze al hebben kunnen behalen van de bacheloropleiding, en dat invloed kan hebben op de motivatie, en uiteraard de kansen op de arbeidsmarkt.

2.5.6 Ad en dan naar de arbeidsmarkt

Gelet op de huidige situatie op de arbeidsmarkt voor bepaalde 'kwetsbare' sectoren zullen veel **Ad'ers denken aan het verder studeren** voor de bachelorgraad. Hoe dit zal zijn in het komende

---

¹³ Dat staat zonder meer los van de plannen van bepaalde politieke partijen om te komen tot opleidingen op niveau 5, aangeboden door mbo-instellingen. Dat kan binnen de huidige wettelijke kaders alleen maar door deze te gaan ontwikkelen en via het NLQF op 5 te laten zetten – en privaat aan te bieden. De private aanbieders zullen hier graag bovenop willen springen, om deze markt aan te boren – mede omdat het gaat om programma's die als bedrijfsopleidingen mogen worden gezien, en dat niet mag voor de Ad-opleidingen.

studiejaar is moeilijk in te schatten, dus of het zal leiden tot een daling van het aantal ingeschreven studenten.

Er zullen mede om die reden **mbo'ers** zijn geweest die in 2020 niet zijn gaan werken maar opteenden voor het hbo en dan specifiek de Ad. Dat zou kunnen betekenen dat in 2022 een groep mbo'ers slaagt voor het Ad-examen en dan wel gaat werken.

2.5.7 Niet naar het buitenland kunnen gaan en hier komen van 'elders'

Het zal nog wel worden gemeten door de statistici en de experts bij Nuffic, maar vanuit die organisatie is een tijdje geleden al gemeld dat er veel minder studenten in het buitenland zouden gaan studeren – en zeker geen stage zouden kunnen lopen. Dat effect van de pandemie was aanleiding om aan te geven dat **de druk op de Nederlandse stagemarkt** een heel stuk steviger zou gaan worden – en dat is kennelijk ook uitgekomen, die voorspelling.

Er zullen dus ook studenten zijn geweest die na de havo-, vwo- of mbo-opleiding een studie in het buitenland wilden gaan volgen. Net zoals er ongetwijfeld veel bachelor-gediplomeerden in 2020 de voorbereidingen hadden getroffen voor een 'study abroad'. Die hebben voor het allergrootste deel **noodgedwongen besloten** een studie in eigen land te gaan doen. Maar nu is de vraag of ze dit jaar als een tussenperiode hebben beschouwd en als het weer mag en kan alsnog de kans grijpen om buiten Nederland de studie op te pakken. Overigens zal dat niet meer zo snel in de UK zijn, gelet op de Brexit en de nu torenhoge collegegelden. Of het leidt tot **een substantiële uittocht** en dus minder ingeschreven studenten, is toch de vraag.

Omgekeerd is het ook lastig om een inschatting te maken van de **buitenlanders** die alhier een studie gaan volgen resp. de opleiding blijven volgen. Op dit moment blijkt bijvoorbeeld het aantal buitenlandse studenten bij de universiteiten nog wel te zijn gegroeid, vooral vanuit de EER (Europa en aanverwante landen), en minder van daarbuiten.

Het is ons nog niet bekend waar ze exact vandaan komen, dus het kunnen bijvoorbeeld veel Vlamingen zijn in Maastricht en Duitsers in Nijmegen en Enschede.

Bij het hbo is het aantal internationale studenten wel een paar procenten teruggelopen, ook van binnen maar vooral van buiten de EER.

Er worden **wel scenario's** doorgelopen, zoals het idee dat door het wegvallen van veel mogelijkheden om voor een Brits diploma te gaan studeren. Als gevolg daarvan zouden wel eens veel meer buitenlandse jongeren naar landen willen gaan met een zeer ruim aanbod aan opleidingen die in het Engels worden gegeven – zoals Ierland en Nederland. Mogelijk dat ook de economische ontwikkelingen gaan meespelen, dus dat jongeren **uit de zuidelijke landen** onze richting opgaan, voor een goede studie en dan vooral ook een baan. Maar ook hierbij blijft het **koffiedik kijken**.

3 Inspelen op examen havo en vwo

Er leeft nu sterk het idee dat met alle perikelen rond de voorbereiding op het examen en de organisatie en vorm daarvan, het hbo en wo niet mogen uitgaan van een situatie waarbij voor alle nieuwe studenten helemaal geen aanpassingen zullen worden gepleegd. Uiteraard zal een groot deel ervan gewoon aan een vervolgopleiding beginnen en na wat aanlooppromblemen zich weer weten te voegen naar de mores van het hbo en wo. Maar voor een ander deel worden de zorgen die er zijn, steeds luider geuit.

3.1 Voorstel Ron Bormans (Hogeschool Rotterdam)

Maar laten we ook eerst even kijken naar hetgeen Ron Bormans als CvB-voorzitter van de Hogeschool Rotterdam als gedachten naar buiten heeft gebracht via zijn hogeschoolkanalen:

'Organiseer een warme overdracht van vo naar hbo': 'Een extra jaar maakt het dan mogelijk', gaat Bormans verder, 'om het centraal examen het centraal examen te laten en leerlingen de ruimte te geven zich adequaat (en zo nodig in een periode van twee jaar, red.) voor te bereiden. Collega's uit het vo benaderen ons op dit moment met de vraag of we op dat punt dan niet tot samenwerking zouden moeten komen om een soort warme overdracht van vo naar hbo te organiseren. Dat is een interessante gedachte, ook aan de mbo-kant overigens.'

Uiteraard hoeven leerlingen en studenten niet allemaal gebruik te maken van het extra jaar. Bormans: 'Ze kunnen ook in vier jaar of sneller dan vier jaar afstuderen; maar gebruikmaken van een extra jaar kan wel. Misschien om die stage later net wat langer te laten duren, of voor andere zinvolle activiteiten.'

Het idee sluit aan bij wat ook elders in ons land is gemeld en daarmee kan zonder meer een breed draagvlak worden gecreëerd. De uitwerking zal nog wel wat denkwerk vergen, hoe het allemaal in de formele zin een vorm te geven. Hoe deze studenten in de eerste fase kunnen worden ingepast in de planning, de begeleiding en met de juiste volgorde van de eenheden in de te volgen leerlijnen, dat zijn zaken die op korte termijn kunnen worden uitgezocht. Ook het inzetten van docenten, begeleiders, practicum-assistenten en andere mensen die bij het onderwijs zijn betrokken, zal nog wat hoofdbrekens gaan kosten. Alles bij elkaar zal 'creativiteit' zeker een aspect daarvan gaan vormen, in combinatie van een vereiste snelheid van handelen...¹⁴

3.2 Onrust rond havo- en vwo-examens

Er is sprake, luisterend naar recente berichten, van een duidelijke onrust bij de havo- en vwo-scholen met betrekking tot het al dan niet gaan slagen van hun leerlingen voor het eindexamen – tenminste, op een normale manier, dus zodanig dat er een faire kans is om het diploma te behalen in deze hectische en verwarrende situatie.

Er moet nu nog even worden afgewacht wat OCW exact gaat besluiten met betrekking tot de centrale examens. Het is al wel zo dat de leerlingen de centrale examens mogen afleggen met een spreiding over meerdere periodes en met meer herkansingsmogelijkheden die daardoor gaan ontstaan. Maar voor de rest is nog niet helder welk 'maatwerk' nodig is.

3.2.1 Ook examens in september... en dan?

Het is wel duidelijk dat de druk op de minister sterk wordt opgevoerd om het geheel nog een stuk flexibeler te kunnen maken. Er kan in dat kader kunnen worden gedacht aan het toevoegen van extra herkansingen voor de schoolexamens, net als vorig jaar, misschien ook wel in mei of juni¹⁵.

Maar nu dook ook een voorstel op om nog verder te gaan met de spreiding – denkend aan de staatsexamens die in hun derde ronde in augustus worden afgenomen – door de leerlingen die niet slagen maar wel met een aantal herkansingen (en een goede voorbereiding, extra lessen en andere zaken) een kans daarop hebben, in september daartoe de gelegenheid te geven.

In combinatie daarmee wordt gesteld dat het vervolgonderwijs hierop zou moeten inspelen door met een aangepaste start te komen, wel met een formele inschrijving per 1 oktober, zodanig dat de hogeschool of universiteit de bekostiging ontvangt. Mocht dit een reële optie gaan worden... dan ligt het voor de hand om in de verdere vormgeving toch aan te sluiten bij de reguliere aanpak.

Hieronder geven we een aantal algemene opties, maar nummer 1 daarvan is ook best te gebruiken voor deze groep leerlingen. Het eerste semester kan, zoals daar wordt genoemd, worden gebruikt voor allerlei aanvullende zaken, en dan met het oog op een start met de opleiding per 1 februari. De details zouden dan verder moeten worden uitgewerkt, maar ook hier breekt de nood de wet en zal de overgangperiode naar een normale situatie een flexibele opzet van alle betrokkenen vragen.

3.2.2 Een paar gedachten, sowieso

Los van de discussies en eventuele mogelijkheden om het examen havo en vwo over de zomervakantie heen te tillen, kan worden nagegaan hoe de instromende leerlingen en ook mbo'ers kunnen worden geholpen om een goede start te maken in het hbo. Daarbij worden dan zowel van de nieuwe studenten als de hbo-opleidingen aanvullende inspanningen verwacht, nader te bezien.

Hier een paar gedachten op een rijtje, in lijn met eerdere opties van onze kant, om daaraan tegevoet te kunnen komen.

---

¹⁴ Op de website van het hogeschoolblad is te lezen dat het voorstel is voorgelegd aan een 'panel' met vertegenwoordigers vanuit diverse geledingen. Men vindt het wel een goed idee, maar op een aantal punten worden wel kanttekeningen geplaatst. Interessant is dat een student wijst op het belang van een goede begeleiding, dus persoonlijke aandacht, als een cruciaal element om goed te kunnen studeren.

¹⁵ In de NRC van vandaag staat een artikel over een onderzoek dat alleen bij de VU is gedaan en dat betreft de mogelijke correlatie tussen de resultaten voor de schoolexamens en de studievoortgang in het eerste jaar. Die is volgens de onderzoek positief. Dat zou betekenen dat het centraal examen kan worden afgeschaft. Verdere analyses lijken evenwel op hun terechte plaats, want het gaat wel weer over het wetenschappelijk onderwijs, met vwo'ers die veel minder last van de gevolgen van de pandemie lijken te hebben en zo zijn er nog wel wat kritische kanttekeningen te plaatsen.

- Ga al in augustus na wat de a.s. studenten zelf vinden en hoe ze tegen de eerste fase van de opleiding aankijken – onder meer door te bezien wat de kernvakken daarbij zijn en wat de prestaties bij de vooropleidingen waren.
- Kies voor drie opties die aan deze nieuwe studenten kunnen worden aangeboden.
- De eerste optie is om het eerste semester te gebruiken voor een overgangperiode, met de basisvakken, het extra aanbieden van specifieke ondersteunende vakken en andere zaken die de kans op studiesucces kunnen vergroten (misschien wel met inzet van het mbo-keuzedeel voor de voorbereiding op het hbo). Deze studenten starten dan met de studie op 1 februari 2022 en hebben op deze wijze een programma van 4.5 jaren, formeel te regelen met de overheid.
- De tweede optie is om studenten die daarvoor opteren, gewoon per 1 september te laten starten. Mocht blijken dat ze vastlopen, worden er aanvullende vakken gepland, met een gerichte ondersteuning en begeleiding (online, 's avonds, in de herfstvakantie...).
- De derde optie is om studenten de normale start te laten maken, maar als rond de herfstvakantie blijkt dat 'het niet gaat', wordt besloten om ze te laten aansluiten bij de groep die staat geprogrammeerd voor de start per 1 februari 2022. Ze krijgen de rest van het eerste semester dan ook aanvullende vakken, om zich daarop voor te bereiden.

Het blijft natuurlijk een probleem om dit soort oplossingen goed toe te passen. Moet je zoeken naar een structurele aanpak of laat je als instelling maar gewoon van alles gebeuren? Het opsplitsen in groepen mag ook niet inhouden dat er stempels worden gezet, met studenten die een 'coronadiploma' hebben behaald...

Aan de andere kant is het niet verstandig om studenten tegen hun grenzen aan te laten lopen, een tijdje te laten modderen (ondanks een stevige begeleiding) en op een gegeven moment aan het repareren te gaan slaan. Er zullen dan zeker 'ongelukken' gaan gebeuren. Of moet iedereen extra vakken in het eerste semester volgen, met een studielast die mogelijk ook snel te groot wordt?

Het idee van een extra jaar toestaan, zoals aangegeven door Ron Bormans, is uiteraard zeer sympathiek, dus het mogelijk maken van een langere studietijd. Alleen weet je als instelling niet wanneer het moment aanbreekt waarop een student de beslissing moet nemen om even te vertragen bij het volgen van de reguliere leerlijn en te bezien wat de beste tussenfase is om weer op het juiste spoor terecht te kunnen komen. Studenten doen het eigenlijk al vaak zelf, wetende dat de gemiddelde studieduur heus geen twee en vier jaren is voor een Ad- resp. bacheloropleiding.

Het gaat erom, dat is wel helder, dat de start anders wordt ingericht, om degenen die daar ook zelf van overtuigd zijn dat het nodig is, de kans te bieden om straks gewoon weer 'lekker' te kunnen studeren.

3.2.3 Wat als... meer gezakten... of toch weer 99% geslaagd... iets doen met hbo en wo?

We denken even verder. Stel namelijk dat het percentage gezakten ondanks alle extra maatregelen – en misschien een extra ronde na de zomervakantie... - straks toch hoger is dan normaal? In dat geval zullen er groepen leerlingen gaan komen die een geheel jaar over moeten doen, en dan mogelijk zeer gefrustreerd als ze alles nog een keer moeten gaan volgen. De motivatie zal minder hoog zijn, is te verwachten – als een understatement.

Mogen we in dat geval verwijzen naar het voorstel dat we hebben gedaan, en herhaald in de nieuwsbrief van twee weken geleden? Daarbij stellen we voor om die groep leerlingen alvast op een structurele wijze te laten meedoen aan onderdelen van een hbo- of wo-opleiding. Kijk nog maar even in nummer 160...

Ja, we weten dat de hogescholen en universiteiten ook al genoeg aan het hoofd hebben en van alles moeten doen om het eigen onderwijs in goede vormen te gieten. Maar misschien toch om nader mee te nemen, samen met hetgeen hierboven is gezegd over degenen die gewoon aan het hbo of wo mogen beginnen, straks.

Zou het overigens weer kunnen gebeuren? Een percentage geslaagden van 99%? Het ligt niet voor de hand, ook al omdat er nu vrijwel geen leerlingen in havo-5 en vwo-6 meer zitten die in 2020 het examen niet hebben behaald en dat toch wel een jaar later zou moeten gaan lukken.

Het is lastig om te zeggen wat er zou gebeuren als het centraal examen toch niet doorgaat, met alle druk die er nu op alle betrokkenen wordt gelegd – of dat dit alleen maar gaat gebeuren voor de kernvakken, zoals de leerlingen en andere groepen als een tussenoplossing zien. Als daarmee weer die 99% wordt gehaald, moet er zonder meer door het hbo en wo worden gewerkt met een goede analyse van de instroom, direct aan het begin van het eerste semester, om te bezien of daarmee een goede start kan worden gemaakt.

4 Uitstroom mbo en doorstroom naar het hbo

Net zoals bij de doorstroom vanuit het havo en vwo kan bij de aansluiting mbo-hbo ook worden gedacht aan een maatwerkoplossing voor degenen die nu mbo-examen doen. We gaan er echter vanuit dat de normen en eisen die aan dit examen zijn gehangen, onverkort zijn door vertaald naar de toetsen en andere vormen om na te gaan of de leeruitkomsten zijn behaald. De mbo-instellingen hebben daarin de eigen hand beschikbaar, dus de situatie is niet volledig vergelijkbaar met die bij het havo en vwo, met de zorgen die worden geuit over het eindniveau, het landelijk examen en de gevolgen voor deze generaties leerlingen.

Het ligt voor de hand, zeker gelet op de problemen met de stages in het mbo – en waarbij nu driftig naar oplossingen is gezocht en creatieve vormgevingen zijn en worden ingezet, om opnieuw te kiezen voor een voorwaardelijke doorstroom. Maar dan lijkt het ons dat de ervaringen die in dit studiejaar worden opgedaan met deze aanpak, zeer grondig moeten worden geanalyseerd – en met elkaar worden gedeeld, binnen het hbo zelf en met de mbo-instellingen. Het inzetten van adviezen die hierbij moeten worden afgegeven door die instellingen zal weer een goed instrument kunnen zijn, maar ook dienen te gebeuren op basis van een scherpe vorm van realistisch handelen. Als nu is gebleken dat het toch tot lastige situaties leidt voor de mbo'ers, moeten er andere oplossingen worden gezocht.